

"Tot heil van Gade en kroost te werken / Was hij die hier rust zijn lust"

LANGS HET KERKHOF BIJ DE N.H. KERK EN DE NIEUWE BEGRAAFPLAATS TE SURHUISTERVEEN

Door: Dirk Reinder Wildeboer te Buitenpost
 Secretaris van de Stichting Oud-Achtkarspelen
 Tel.: 0511-541920, e-mail: d.r.wildeboer@hetnet.nl

Een begraafplaats is als regel geen plaats waar men allereerst in een vreemd dorp of onbekende stad naar toe gaat. Wat zeggen ons de namen en data op de koude zerken, bijzonderheden welke betrekking hebben op personen die wij immers toch niet kennen? Toch kan een wandeling over een oude begraafplaats uit cultuurhistorisch oogpunt dikwijls interessant zijn. Wie zich met dorps- of familiegeschiedenis bezighoudt, met studie van persoonsnamen of genealogie, vindt op menig dorpskerkhof in de vorm van bewerking der grafzerken en de opschriften en symbolen die zij dragen, niet zelden tal van gegevens welke hem of haar kunnen helpen het cultuurbeeld van een voorbije tijd tot leven te brengen.

Inleiding

Surhuisterveen is lange tijd geen zelfstandig dorp geweest. Het viel in het verleden onder het oude moederdorp Surhuizum. Toch slaagden de dorpingen er vrij vroeg in om een eigen kerk te stichten. De hervormden - toen nog gereformeerden genoemd - kregen behalve toestemming van de Staten van Friesland ook nog een financiële tegemoetkoming voor de stichting van een kerkgebouw. Het kerkgebouw vond een plaats midden in de lange nederzetting ten noorden van de Oude Vaart, die inmiddels is gedempt. Het is een eenvoudig gebouw dat nu nog is te zien aan de noordkant van het Torenplein. Op 3 juni 1685 werd door de zoon van de grietman van Achtkarspelen, Pieter de Schepper, de eerste steen gelegd. Het belangrijke feit is aangebracht op een gedenksteen boven de ingang, waarvan het wapen in de tijd van de patriotten en prinsgezinden is weggekapt. Op de westgevel staat een houten dakruiter met spitsje, die er mogelijk eerst in 1726 is aangebracht, omdat er toen een luidklok is aangebracht.

Zerken

In de kerk liggen zerken, o.a. van Mathias Hoptille en zijn vrouw Jeltje Teijes, respectievelijk overleden in 1728 en 1715. Bij de laatste restauratie is een grafsteen aan het licht gekomen, die nu voor de preekstoel in de vloer is ingemetseld. Het is niet mogelijk om de versleten tekst te ontcijferen, maar het jaartal zou wel eens 1728 kunnen zijn. Buiten, naast de ingang, ligt een steen uit 1685, gewijd aan "de eerbare jonge dochter Barber Arns". Blijkens de toelichting was zij de eerste die op het hof ter aarde werd besteld. Zoals ook het geval is met andere oude kerkhoven, is dit hof geen afspiegeling van het sobere leven in vorige eeuwen. Wie van de armen begraven werd, kreeg hooguit een houten grafteken mee en op de arme Friese heide misschien wel helemaal niets. In Surhuisterveen vonden ze soms een laatste rustplaats op het laagst gelegen deel van de dodenakker en kwamen op deze manier vaak in het water terecht.

De houten graftekens zijn uiteraard al lang vergaan. Alleen de herinnering aan de Feansters die financieel in staat waren om in vorige eeuwen een duurzame grafsteen aan te schaffen wordt levend gehouden. De stenen van de rijkere staan aan het gangpad naar de kerk. Het lijkt er wel op dat dat ze bewust elke zondag door de kerkgangers willen worden gezien. Nergens in de regio zijn zo veel grafstenen met uitgebreide grafschriften te zien dan hier. We zien dezelfde trend dan in de overlijdensadvertenties van ongeveer anderhalve eeuw geleden. Een groot deel van de levensgeschiedenis staat er soms op, zoals het verloop van de ziekte, de goede werken die zij tijdens hun leven hebben verricht, het aantal kinderen en zo voort.

Opschriften

Op de steen van Simon Binnes Hulshoff (1818-1885) staat te lezen: "Leven is werken, en werken is leven / Dit was die hier rust zijn geloof en streven. / Brak plotseling de dood zijnen levensdraad af / hij leeft in zijn kinderen / al rust hij in 't graf". Fokje Klazes Bosma (1821-1867): "Na lang gevaar hersteld / trof plotseling haar de dood / Tot smart van man en kroost / zonk zij in aardrijks schoot". Reinder Klazes Bosma (1825-1846): "Hier rust een jongeling ? van 's levenszorgen uit. / In volle jeugd en kracht wierd hij reeds 't graf ten buit". Harm Goslings (1837-1900): "Tot heil van Gade en kroost te werken / Was hij die hier rust zijn lust".

Een grafmonument dat opvalt, in de vorm van een kleine piramide, is dat van de heel- en vroedmeester Steven Oenes van Kammen en zijn vrouw met aan de voorkant het opschrift: "Verbeteraar van genoemde plaats en Stichter der Jaarmarkt aldaar". Van Kammen heeft veel voor het dorp Surhuisterveen gedaan. Het echtpaar vestigde zich te Surhuisterveen in het jaar 1800. Mevrouw van Kammen was hier ook werkzaam als vroedvrouw. Bartholomeüs Jacobus Schurer is in de 19de eeuw 51 jaar schoolmeester geweest in Surhuisterveen. Hij stierf in 1888, 96 jaar oud en kreeg op zijn grafsteen deze tekst mee: 'd Ontwikkeling der jeugd / wie daar zijn kracht aan wijdt / wijdt aan een edel werk zijn vlijt / De geest, die hier zijn nut eens stichte /leeft voort bij 't nageslacht / dat hij verlichte".

Jan Binnes Hulshoff (1815-1888). Hij was landbouwer, winkelier en logementhouder te Surhuisterveen. Op de grafsteen staat o.a. het volgende te lezen: "Sedert 1853 lid en 30 jaren Wethouder van de gemeente Achtkarspelen. Rust zacht, gij hebt Uw taak volbracht. Uw werk is hier gedaan. En tijdgenoot en nageslacht plukt vruchten van Uw daan. Gij hebt niet vergeefs geleefd: o neen ! Uw werk spreekt schooner dan deez steen".

Tot 1940

Na 1940 wordt er niet meer op het kerkhof begraven. De laatste persoon die hier haar rust plaats vond was Jantje Wieberens Wouda (1857-1940), weduwe van Simon Meines Luimstra. In het grafregister komen de namen van 419 personen voor. Op de nog aanwezige grafstenen kan men in totaal 120 namen lezen.

Een nieuwe begraafplaats

In de herfst van het jaar 1907 komt de volgende advertentie in de Leeuwarder Courant voor: "Kerkvoogden der Ned. Herv. Gemeente te Surhuisterveen nodigen de eigenaren van de graven op het kerkhof aldaar ter ver vergadering uit op Maandag den 14 Oct. e.k., 's avonds 7 uur in de herberg van H. de Jong, om te bespreken de bepalingen en voorwaarden, waarop een nieuwe begraafplaats zal worden aangelegd. De adm. kerkvoogd H. Tuinstra". Blijkbaar werd hierna het besluit genomen om een en ander te verwezenlijken, want in het voorjaar van 1908 liet de kerkvoogdij een advertentie plaatsen, waarin op 19 maart de aanbesteding werd aangekondigd van "het aardewerk voor den aanleg van eene nieuwe begraafplaats te Surhuisterveen". Waarschijnlijk was het werk in de november 1908 al klaar en dit valt te zien aan het opschrift van de volgende grafsteen, die vooraan op de begraafplaats ligt, t.w. "Rustplaats van Dirk Pekelharing, geboren te Krommenie, 5te Juli 1833, overleden te Surhuisterveen 3 November 1908. Bijna 44 jaren predikant bij de doopsgezinde gemeente alhier". Ook in de maand november 1908 werden de eigenaren van de graven op het kerkhof, volgens een advertentie uitgenodigd "om hunne bewijzen van eigendom te vertoonen aan den houder van het grafregister, ten einde deze over te boeken in het register van de nieuwe begraafplaats". Het was dus de bedoeling dat nu niet meer op het oude kerkhof werd begraven.

"Een schoone begraafplaats"

Op 14 december 1908 verscheen er een ingezonden stuk in de L.C. over de aanleg en de achtergronden van de nieuwe begraafplaats met de volgende inhoud: "Een ingezetene schrijft ons. Ons oud kerkhof dagtekent uit het midden van de 17de eeuw; meer dan twee en halve eeuw heeft het dus gediend. In de loop der tijden breidde Surhuisterveen zich verbazend uit en nog steeds neemt de bevolking alle jaren toe. Geen wonder dat de tijd eens zou aanbreken, dat de beperkte ruimte van ons kerkhof zou blijken te klein te zijn. Wel wist men voor ongeveer 20 jaren eenige uitbreiding aan te gaan, zoodat een 100-tal graven meer beschikbaar waren, doch de toestand was thans van dien aard, ook uit hygiënisch oogpunt gezien, dat veranderen dringend noodzakelijk was. En nu! de nieuwe doodenakker, hij is er. Laat ik aan uwe lezers de wordingsgeschiedenis er van mede te deelen. Aan den zandweg van ons dorp naar Harkema-Opeinde en die weldra straatweg zal worden, lag op 10 minuten afstand een stuk bouwland, groot 1.22.20 H.A. Dat land behoorde aan de diaconie. Op zeer aannemelijke voorwaarden en nadat de goedkeuring verkregen was van de kerkelijke autoriteiten, zijn heeren kerkvoogden in het voorjaar eigenaren geworden van diengrond, die weldra tot eene nieuwe begraafplaats ingericht zou worden. Onder het opzicht van den heer Velding, gemeente-architect te Buitenpost, namen spoedig daarop de voorbereidende werkzaamheden een aanvang. Eene breede gracht werd gegraven; met de uitgegraven aarde werd het terrein opgehoogd en geëgaliseerd. Breede paden, om en door die verkregen ruimte, deden 4 groote afdeelingen ontstaan, die op hunne beurt weer in verschillende akkers afgedeeld zijn, ruimte aanbiedende voor 1240 graven".

"Een schoon gezicht"

Verder luidt het ingezonden stuk van een Surhuisterveenster ingezetene als volgt: "Tusschen de gracht en het omringende pad werden heesters en boomen geplant, terwijl hier en daar een plantsoen werd aangelegd, wat inderdaad een schoon gezicht oplevert en waarvoor een woord van lof zeker niet onthouden mag worden aan de firma Bosgra ("Iephof") te Bergum. Vlak voor den ingang op den achtergrond verheft zich het lijkenhuisje, dat door zijn eigenaardigen bouwtrant ieders bewondering wekt. 't Was zeker een goede gedachte van heeren kerkvoogden ook te zorgen voor een bergplaats van een lijkkoets, die, willen we hopen binnen niet al te langen tijd door de alhier bestaande begrafenis-vereeniging zal aangeschaft worden. Een waarlijk prachtig hek, waarvoor een paar forsche lindes geplant zijn, scheidt het kerkhof van den weg. Zoo is dan onder het bekwame toezicht van den heer Velding eene begraafplaats verrezen, waarvan wij, inwoners van Surhuisterveen, met recht trotsch mogen zijn. En als de zoele voorjaarszon hare verkwikkende stralen over het aardrijk uitzendt, als het jeugdig frische groen zich weer ontplooit, dan zal ook zij een verhevener aanblik opleveren. Daar zij voortaan de rustplaats van hen, die ons door den dood worden ontnomen, daar kunnen de treurenden in alle stilte nog eens in gedachten zijn bij hen, die hun lief waren. En waar we nu kunnen roemen op een schoone begraafplaats, daar moet me ten slotte dezen wensch van het hart: Men houde haar in eere en ieder werke krachtig mede voor de instandhouding van het zoo schoone geheel".

Tot slot

"De eigenaardigen bouwtrant" van het lijkenhuisje waarvan onze brieveschrijver spreekt, is zeker iets bijzonders. Dit gebouwtje, onder architectuur van architect Velding, is werkelijk iets unieks en staat op de lijst van beschermde rijksmonumenten. Volgens het grafregister zijn hier 1876 personen in de periode van 1908 tot 1999 begraven. In 2008 was de begraafplaats dus al een eeuw in gebruik.

Bron:

In hoofdzaak de Leeuwarder Courant.

DIT WAS EEN PUBLICATIE NAMENS DE STICHTING OUD-ACHTKARSPLEN